

видів підприємств, наприклад, зі шкідливими умовами праці.

Висновок. Отже, документи є одним з найважливіших джерел доказів під час розслідування злочинів проти трудових прав, дослідження змісту кожного документу окремо, а також у взаємному зв'язку з іншими документами, забезпечить повноту та всебічність розслідування, сприятиме висуненню та перевірці слідчих версій, плануванню розслідування, ухваленню рішень про проведення слідчих (розшукових) дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амрахов, Н. И. Особенности выемки и следственного осмотра документов по делам о нарушении трудовых прав / Н. И. Амрахов // Закон и право. – 2013. – № 8. – С. 83–85.
2. Данилова Н. А. Основы бухгалтерского учета : [учебное пособие] / Н. А. Данилова. – СПб., 2008. – 194 с.
3. Осипова Е. П. Методика расследования невыплаты заработной платы : монография / Е. П. Осипова. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 192 с.
4. Приймання-передача кадрових справ // Консультант кадровика. – 2011. – № 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kadrhelp.com.ua/priymannya-peredacha-kadrovih-sprav>.

УДК 322.13

Тихонова О. В., доцент кафедри економічної безпеки НАВС, к.ю.н.

Загальнотеоретичні засади визначення детерміант фінансової злочинності

Проаналізовані особливості використання дефініцій «детермінанта» та «фактор» при дослідженні явищ, які продукують фінансову злочинність. Розглянуті основні наукові підходи до їх розуміння, а також до їх основних складових елементів.

Ключові слова: злочинність, детермінація, детермінанти, фактори, причини, умови, кореляти.

Проанализированы особенности использования дефиниций «детерминанта» и «фактор» при исследовании явлений, которые продуцируют финансовую преступность. Рассмотрены основные научные подходы к пониманию данной проблематики и их основным составляющим.

Ключевые слова: преступность, детерминация, детерминанты, факторы, причины, условия, коррелянты.

Were analyzed by use of particular definitions of "determinant" and "factor" in the study of phenomena that produce financial crime. Were considered major scientific approaches to understanding of these problems and their main components.

Keywords: crime, determination, determinants, factors, causes, conditions.

Актуальність теми. З'ясування факторів, які детермінують кримінальні загрози фінансовій безпеці держави у методологічному аспекті особливо важливі для визначення перспектив побудови кримінально-правової політики держави. Про те, що необхідно досліджувати усю сукупність факторів, які детермінують злочинність як соціальне явище, стверджував ще усередині ХХ ст. відомий кримінолог І.С. Ной, адже за такого підходу виявляються усі фактори та визначається реальний механізм їх взаємного впливу, що дозволить підвисити ефективність боротьби зі злочинністю

[1]. І хоча у західній науковій думці пізніше була висловлена думка щодо безглуздості цього, зокрема кримінолог Дж. Вілсон зазначив, що «пошуки причин злочинності можна вважати цікавим заняттям з пізнавального та теоретичного погляду, які дають мізерні практичні результати, бо не підлягають реалізації у чітких програмах і конкретних заходах державної політики в запобіганні злочинності» [2], позиція вітчизняних науковців вважається більш вираженою. Зокрема, А.М. Бойко наголосив на неприйнятті зазначеної точки зору, обґрунтувавши це тим, що вчення про детермінацію злочинності є методологічною основою наукового обґрунтування заходів запобігання та протидії злочинності [3]. Дійсно визначивши детермінанти певної групи злочинів можна виявити особливості їх обумовлення та продукування та розробити на підставі цього дієві заходи із запобігання зазначеним явищам.

Стан дослідження. Дослідженню окремих аспектів детермінації злочинності у своїх роботах присвячували увагу такі правники як Антонян Ю.М., Даньшин І.М., Джужа О.М., Долгова А.І., Закалюк А.П., Зелінський А.Ф., Кузнецова Н.Ф., Кудрявцев В.М. та інші. Питання детермінації економічної злочинності висвітлювали Бучко М.Б., Давиденко М.Л., Кальман О.Г., Кириченко О.В., Користін О.Є., Мельник М.І., Пивоваров В.В., Попович В.М. та інші. Проте у сучасній науці лише незначна кількість досліджень стосується проблем детермінації злочинності, що існує у фінансовій системі. Зазначена сфера суспільних відносин є специфічною, тому визначення детермінант правопорушень, що вчинюються у ній дозволить враховувати її характерні риси при формулюванні завдань щодо забезпечення фінансової безпеки та розробленні шляхів їх вирішення.

Метою статті є визначення загальнотеоретичних категорій детермінації фінансової злочинності.

Виклад основного матеріалу. При розробленні загальних питань детермінації злочинності сьогодні у наукових джерелах існує дискусія щодо доцільності використання терміну «детермінанта» чи «фактор». Окремі науковці підтримують позицію щодо визначення усього комплексу детермінант поняттям «фактор», інші — підтримують синонімічне їх вживання, а дехто — заперечує можливість ототожнення дефініцій «детермінанта» та «фактор».

Визначення явищ, які породжують злочинність, як певного фактору ще у ХІХ столітті отримало назву «теорія факторів» (Ч. Ломброзо, Е. Феррі, І.Я. Фойницький), яка полягала у тому, що злочинність є породженням будь-якого одного явища або безлічі однопорядкових явищ, які діють рівноцінно й одночасно. Але позиція щодо існування декількох однопорядкових явищ, які однаково впливають на ситуацію та продукують вчинення злочину, виникла та існувала на початку розвитку кримінологічної науки. У подальшому підходи до розуміння факторів та їх взаємозв'язку із злочинністю були розвинуті у наукових дослідженнях, у переважній більшості з яких ці дефініції використовуються одночасно як синоніми та визначають чинники, які продукують появу, існування та відтворення злочинних проявів.

Зокрема, І.М. Даньшин пропонує під факторами злочинності (від лат. factor — «діючий», «виробляючий») розуміти всі ті соціальні явища і процеси, з якими злочинність пов'язана і взаємодіє і що мають будь-яке детермінуюче значення для пояснення, у тому числі і причинно-наслідкове значення [4]. Тобто він доводить, що криміногенні фактори є родовим поняттям по відношенню до детермінант та містить усі види криміногенної детермінації. Таку саму думку продовжує й один з російських вчених — Г.А. Аванесов, який підкреслює, що до криміногенних факторів слід відносити ті

явища та процеси суспільного розвитку, які «породжують, зміцнюють або підтримують негативні погляди, звички, тенденції, які перебувають в основі антисуспільної поведінки, або безпосередньо породжують чи полегшують вчинення злочину» [5].

Позицію авторів щодо визнання «фактором» або «криміногенним фактором» усіх зв'язків, опосередкування і взаємодії злочинності з іншими соціальними явищами і процесами, тобто всієї сукупності видів криміногенної детермінації поділяє й В.В. Пивоваров [6, с. 109]. Схожа позиція викладена й у працях А.М. Бандурки, Л.М. Давиденко та Ю.Г. Пономаренко, які під фактором розуміють і причини, і умови, і явища, що знаходяться з ними у функціональному зв'язку, а також визначення стану соціальних процесів та явищ, їх взаємообумовлюваних поєднань бути двигуном, перемінною у формуванні та зміні стану кримінологічної обстановки [7].

Так само В.М. Руфанова та О.О. Титаренко [8] підтримують позицію, щодо використання поняття «фактор» для окреслення комплексу детермінант певного виду злочинів, яка на їх точку зору домінує сьогодні у кримінологічній науці. Вони обґрунтовують свою позицію тим, що використання цього терміну дозволить відійти від поділу на причини та умови, розмежування яких є умовним. Також згадані науковці наголошують, що термін «фактор» - універсальне, збірне поняття, яке об'єднує у своєму змісті причини, умови, кореляційні залежності, мотивацію, криміногенну ситуацію та віктимологічну поведінку. Як зазначають автори вони приєднуються до І.Б. Медицького, який пропонує категорію «фактор» розуміти як родове поняття, що включає всі види криміногенної детермінації, тобто певну чисельність причин, умов чи інших чинників конкретного явища, що об'єднуються як за своїм змістом, значенням, так і за іншими критеріями.

Є група авторів, які пропонують власне тлумачення факторів певної групи злочинних проявів. Так, М.І. Мельник досліджуючи проблеми протидії корупції, визначив, що факторами корупції є явища, процеси, інші чинники, які здійснюють будь-який детермінуючий вплив на корупцію, обумовлюючи корупцію як явище та породжуючи її конкретні прояви [9]. Тобто фактично до факторів злочинних проявів науковець відносить усі чинники, які їх продукують. О.Г. Кальман запропонував під факторами економічної злочинності розуміти такі негативні соціально-економічні явища і процеси, які мають різне детермінуюче значення, у тому числі і казуальне, але у своїй сукупності і взаємодії породжують, сприяють, видозмінюють і обумовлюють існування і прояви цієї злочинності [10]. При цьому він об'єднав фактори у дві групи – криміногенні та антикриміногенні (здатні нейтралізувати злочинність, її негативний вплив на суспільство), наголосивши на тому, що першочерговим є аналіз саме другої групи факторів.

Окрема група науковців не відмежовують ці поняття, а доводять доцільність їх синонімічного вживання. Так, відомий кримінолог В.Д. Ларичев зазначає, що криміногенні детермінанти за змістом проявляються як на загальносоціальному, так і на спеціальному рівнях [11]. Але в подальшому, розкриваючи особливості детермінант загальносоціального та спеціального характеру, а також їх взаємозв'язок здійснює заміну понять з «детермінант» на «фактори». Приєднується до отожднення детермінант та факторів і А.Л. Баланда наголошуючи, що детермінанта це фактор чи елемент, який обумовлює те чи інше явище. При цьому автор не лише паралельно використовує зазначені категорії – ним отожднюються детермінанти, фактори та причини.

Визначальним є те, що провідний фахівець у дослідженні питань детермінації – Н.Ф. Кузнецова звернула увагу на те, що поняття «фактор» вживають як синонім поняття «детермінанта». Наприклад, під фактором зазвичай розуміють обставини,

які детермінують будь-яке явище [12]. Кримінолог підкреслює, що фактор в певному ступені вміщується у поняття причин, умов, корелянтів та інших детермінант, тому ці поняття не повинні протиставлятися, а мають використовуватись як тотожні поняття. При цьому вона доводить, що якщо вважати, що фактори це обставини, приводи, то слід враховувати, що привід – різновид безпосередніх умов, обставини – ситуаційні умови, які сприяють дії причини; фактори – різні види детермінант. Водночас Н.Ф. Кузнецова зазначає, що у кримінології єдиним родовим поняттям «криміногенні детермінанти» об'єднані причини та умови вчинення злочинів.

Інші науковці дефініцію «фактор» використовують для тлумачення поняття «причини злочинності». Зокрема, в окремих джерелах поєднуються поняття «детермінанта» та «фактор», а також «причина» та «фактор». Наприклад, в одному з підручників з кримінології визначена класифікація криміногенних детермінант, проте коли автори розкривають сутність кожної із запропонованих груп, формулюють їх як певні групи детермінант (факторів) [13]. Вітчизняний академік О.М. Костенко визначає дефініцію «причини злочинності», як фактори, які приводять волю і свідомість людини у криміногенний стан, тобто спричиняють утворення в особи комплексу сваволі й ілюзій, виявом якого і є злочини [14]. Також зустрічається позиція, що фактори – причини та умови (необхідні та супутні), та явище, яке перебуває у функціональному зв'язку із злочинністю, а також певний стан соціальних процесів та явищ, їх взаємообумовлених комбінацій бути двигуном, перемінною у формуванні та змінах стану криміногенної обстановки. Або відокремлене визначення факторів як об'єктивно існуючих умов. Крім того, існує позиція щодо визнання факторів складовою частиною детермінант, поряд з причинами та умовами.

Погоджуючись з думкою Н.Ф. Кузнецової та інших авторів зі схожою точкою зору ми спираємось не лише на результати аналізу наукових точок зору з досліджуваного питання, але й на семантичне походження терміну «фактор». Відповідно до тлумачних словників фактор – причина, рушійна сила будь-якого процесу, яка визначає його характер або окремі його риси; момент, суттєва обставина у будь-якому процесі, явищі.

Частково підтримав викладену точку зору й відомий вітчизняний кримінолог А.П. Закалюк, який також наголошував на можливості використання зазначених термінів як синонімів, але при цьому він обмежив цю можливість випадком коли у дослідженні не визначений вид зв'язку факторів та не з'ясовується їх змістова частина [15].

Водночас, російський кримінолог А.І. Долгова активно заперечує на можливості оперування терміном «фактор», адже це на її думку є нібито проявом погляду про неможливість і марність вицленювання причинних зв'язків, пов'язуючи, у свою чергу, виникнення такого невірного погляду зі складністю, багатозначністю процесів детермінації і непростим характером виявлення причинних залежностей. Незважаючи на це ми повністю підтримуємо синонімічність дефініцій – «детермінанта» та «фактор».

Найбільш розповсюдженим є віднесення до системи кримінологічної детермінації наступних детермінант: причини, умови, корелянти. На теперішній час серед науковців відсутній єдиний погляд щодо тлумачення понять «причини» та «умови». Навіть не зважаючи на те, що дослідження зазначеного питання почалися ще за радянських часів і продовжуються й до сьогодні. Зокрема, ще у 60-ті роки минулого століття М.Д. Шаргородський зазначав [16], що причини злочинності – ті обставини, без яких вона не могла б виникнути та не може існувати; негативні соціальні явища та процеси, які обумовлені закономірностями функціонування суспільства, які породжують та відтворюють

злочинність та злочини як свій закономірний наслідок. Саме причини перетворюють реальну можливість злочинних мотивів, створених відповідними умовами, на дійсність.

У подальшому така позиція набула свого поширення, автори робили спроби вдосконалити тлумачення змістовної сутності причин та умов злочинності та пропонували власні визначення зазначених дефініцій. Зокрема, І.М. Даньшинин під причинами злочинності пропонує розуміти ту сукупність соціальних явищ та процесів, які породжують, зумовлюють існування та відтворення злочинних проявів у суспільстві [17].

В.М. Кудрявцев та В.Є. Еминов визначили причини злочинності як явища суспільного життя, які породжують злочинність, підтримують її існування, викликають її зростання або зниження [18]. В.Д. Малков вважає, що причини злочинності – негативні соціальні явища або процеси, які обумовлені закономірностями функціонування суспільства, які породжують та відтворюють злочинність або злочини як свій закономірний наслідок [19]. О.О. Абакумова, досліджуючи кримінологічні аспекти податкової злочинності, запропонувала дещо модифіковане, порівняно з попереднім, визначення причин злочинності як явищ, які безпосередньо породжують та відтворюють її як свій закономірний наслідок [20].

В.В. Пивоваров запропонував перелік характерних ознак, за яких одне явище є причиною іншого, а саме: 1) перше передує другому в часі; 2) перше є необхідною умовою, чи передумовою, основою виникнення або зміни, розвитку другого. Іншими словами, якщо перше породжує друге [6, с. 100].

Якщо відійти від уточнюючого визначення причин саме злочинності, то під причинами, у загальноживаному значенні розуміються явища, що за певних умов із необхідністю викликають, обумовлюють ті чи інші явища, які визначають у них зміни.

Таким чином, чітко виокремлюються дві групи авторів, одні з яких розглядають причини злочинності як усю сукупність явищ, що виникають у суспільному житті та продукують існування та відтворення злочинності. А інші наголошують на особливості таких явищ – їх негативному характері. Водночас прикметник «негативний» утворює певну оціночність даного поняття, адже не має чітко визначеного та законодавчо закріпленого формулювання, що є негативним у певному суспільстві у певний проміжок часу. Крім того, поняття «негативний» усуває сталість тлумачення цієї дефініції, адже негативними явищами у різних обставинах можуть бути різні явища. Тому на наш погляд найбільш логічним та зручним для сприйняття є визначення причин злочинності як певних суспільних явищ, які продукують існування та відтворення злочинності.

Умовами злочинності є ті явища та факти дійсності, які:

- самі по собі прямо не породжують вчинення злочинів, але впливають на процеси породження, полегшують, прискорюють формування та дію причини, приймають участь у детермінації злочину;

- необхідні для того, щоб настала певна подія, але самі по собі вони її не викликають;

- сприяють, полегшують та інтенсифікують формування і дію причини, складають те середовище, обстановку, в якій виникають, існують і розвиваються причини злочинності.

Умови як такі не породжують наслідки, вони перетворюють можливість вчинення злочину на дійсність, коли починають діяти причини:

- існує послідовність за часом причини і наслідку;

- наслідок не може бути причиною тієї самої причини.

Отже, справедливо зазначено, що умови відрізняються від причини тим, що якщо

причина — активно діюче явище, процес, який призводить до настання певного наслідку, то умова — щось більш пасивне, що впливає на результат, породжений причиною, але не є причиною такого наслідку, хоча сама причина тільки в сукупності з умовою приводить до наслідку [6, с. 100]. Тобто особливість умови полягає в тому, що вона сама не може продукувати нову дійсність, а лише створює можливості, за яких причина як активний, дієвий чинник з «матеріалу» умов продукує нову дійсність.

Водночас відокремити у сучасних умовах причини та умови навіть певного різновиду злочинності виявляється неможливо, адже сьогодення характеризується тісним переплетінням різноманітних проявів які можуть виступати як причинами, так і умовами. Тому справедливими є слова В.Д. Ларичева, який зазначає, що поділ на причини та умови злочинності є досить умовним, оскільки категорія причинності ніколи не реалізується у чистому вигляді. На теперішній час неможливо розглядати окремо причини та умови, які детермінують кримінальні загрози фінансовій безпеці держави, адже усі вони тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені. Як наголосив Н.М. Ярмиш співвідношення причин і умов має відносний характер, тобто в різних випадках одне і теж явище може виступати або причиною, або наслідком. Тому й досліджувати їх дію необхідно у сукупності.

Висновок. Отже, аналіз наукових поглядів щодо загальнотеоретичних категорій дослідження детермінації злочинності довів, що явища, які породжують та відтворюють злочинність є детермінантами або факторами, до яких, як правило, відносяться причини та умови, а також кореляти. Водночас чітко відмежовувати причини від умов сьогодні недоцільно, адже дуже часто одні миттєво перетворюються на інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ной И.С. Методологические проблемы советской криминологии. — Саратов : Изд-во Саратовского университета. — 1975. — С. 221.
2. Wilson J.Q. Thinking about crime / (Rev. Edition). — New York: Vintage Books USA, 1993. — P. 49.
3. Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія / А.М. Бойко. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. — С. 124.
4. Предупреждение хищений государственного и общественного имущества / И.Н. Даньшин, З.М. Онищук, И.А. Христинич и др. / Под ред. И.Н. Даньшина. Харьков: Выщ. шк., Изд-во при ХГУ, 1988. — С. 14-15.
5. Иванцов С.В. Преступления на рынке ценных бумаг. Криминологическая характеристика и предупреждение : монография / С.В. Иванцов, С.В. новиков. — М. : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. — С. 59.
6. Пивоваров В.В. Податкова і кредитно-фінансова злочинність: криминологічна характеристика та попередження: дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2003. — 236 с.
7. Пономаренко Ю.Г. Криминологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2004. — С. 54.
8. Руфанова В.М., Титаренко О.О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : монограф. / В.М. Руфанова, О.О. Титаренко. — Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. — С. 40.
9. Мельник М.І. Криминологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. ... докт. юрид. наук. — К., 2002. — 506 с.
10. Кальман О.Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... докт. юрид. наук. — Х., 2004. — 431 с.
11. Ларичев В.Д. Теоретические основы предупреждения преступлений в сфере экономики : монография. — М. : Юрлитинформ, 2010. — С. 37.
12. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. Под ред. В.Н. Кудрявцева. — М.:

Изд-во Моск. ун-та, 1984. — С. 16.

13. Кримінологія (Особлива частина) : навчальний посібник / Кол. Авторів : Блага А.Б., Васильєв А.А., Давиденко Л.М. та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова; наук. ред. серії О.М. Бандурка. — Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. — С. 164.

14. Костенко О.М. Культура і закон — у протидії злу : [монографія] / Костенко О.М. — К. : Атіка, 2008. — С. 76-77.

15. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.

16. Шаргородский М.Д. Преступность, ее причины и условия в социалистическом обществе // Преступность и ее предупреждение. — Л., 1966. — С. 30.

17. Даньшин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии : моногр. — Х. : Пралор, 2005. — С. 93.

18. Криминология : Учебник /Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. 4-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2009. — С. 108.

19. Криминология: Учебник / Под ред. проф. В.Д. Малкова. 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Юстицинформ, 2008. — С. 58.

20. Абакумова О.А. Криминологические аспекты налоговой преступности : монография. — Тюмень : Тюменская государственная академия мировой экономики, управления и права (ТГАМЭУП), 2010. — С. 39.

УДК 322.12

Галаган В. І., здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права НАВС

Поняття негативного впливу засобів масової інформації (ЗМІ) на формування злочинної поведінки неповнолітніх

Висвітлюючи питання, пов'язані з поняттям негативного впливу засобів масової інформації на злочинну поведінку неповнолітніх, автор аналізує різні наукові підходи до визначення впливу та негативного впливу на неповнолітніх на основі яких визначає власне поняття негативного впливу засобів масової інформації на злочинну поведінку неповнолітніх.

Ключові слова: засоби масової інформації, вплив, негативний вплив, неповнолітній, інформація.

Освещая вопросы, связанные с понятием негативного влияния средств массовой информации на преступное поведение несовершеннолетних, автор анализирует различные научные подходы к определению влияния и негативного влияния на несовершеннолетних на основе которых определяет само понятие негативного влияния средств массовой информации на преступное поведение несовершеннолетних.

Ключевые слова: средства массовой информации, влияние, негативное влияние, несовершеннолетний, информация.

Lighting issues related to the notion of negative influence of mass media on the criminal behaviour of minors, the author analyzes the different scientific approaches to the determination of the effect and the negative impact on minors on the basis of which defines the notion of negative influence of mass media on the criminal behaviour of minors.

Key words: mass media, influence, negative impact, underage, information.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство характеризується значним рівнем інформатизованості, тобто за своєю суттю є суспільством